УДК 327:316.734(497.11)

ВЛАДИМИР КОЛАРИЋ
Завод за проучавање културног развитка, Београд
Висока школа за комуникације, Београд
vladimirkolaric75@gmail.com

КАПАЦИТЕТИ КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ

САЖЕТАК | У раду се анализирају капацитети институционалног система Републике Србије за међународну сарадњу у домену културе, са посебним нагласком на важност систематског и планског приступа култури кроз стратешке документе јавне политике. Назначавају се особености културне политике која би помирила бригу за очување националног идентитета са динамичном и плодотворном међународном сарадњом и разменом.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | међународна сарадња, културна политика, културна дипломатија, култура, идентитет

Када говоримо о капацитетима културе наше земље за међународну сарадњу, не говоримо о капацитетима културе као такве, већ о институционалним капацитетима једне државе за међународну сарадњу у домену културе, односно у улози коју институционални систем једне државе, приликом успостављања и одржавања односа са другим међународним субјектима, придаје култури. Реч је, дакле, о институционалном поимању културе, као подсистема унутар институционалног система Републике Србије.

Хуманистичко поимање културе као „протока идеја“ даје повлашћено место култури – схваћеној у „класичном смислу“ као „систем образовања и уметности“ – у међународним односима, при чему се култура види као делимично изузета од односа моћи на међународном плану, односно као одмор или предах од „хегемоног реализма“, који сматра да су „само војни и економски чиниоци значајни за процењивање моћи“ једне земље. Овакво схватање улоге културе у међународним односима одавно је превазиђено уочавањем културе као моћног канала за остваривање империјалних и хегемоних тежњи: хегемонија се тако, у

већ класичном грамшијевском смислу речи, и може одредити као симболичко-ментално-комуникациони процес који мање припада војно-економској колико сфери културе. Последњих деценија много је писано у односу културе и моћи, како културе у антрополошком тако и у институционалном смислу, да би данас у говору о култури у међународним односима превладавало интересовање за њен однос са појмовима „меке моћи“ и „хибридних ратова“, уз све доминантнији термин „стратешка култура“, док појмови културе и идентитета готово да постају синоними.

Сам појам идентитета на подразумева изузимање из комуникационе ситуације, него заправо упућује на адресата једног од полова комуникационог процеса, односно потребу одређеног културно-политичког субјекта да себе дефинише као јединственог и појединачног актера у комуникацији са другим културно-политичким субјектима, чије су јединство и појединачност одређени у складу са истим критеријумима. Идентитет једне државе у међународним односима у основи јесте једна културно-политичка реалност: он није само производ или основа културе одређене као историјски генерисани систем уверења и вредности, него је темељно посредован институционалним системом одређене државе, који се опет налази унутар ширег система међународних односа.

Адресат у међународној комуникацији није дакле примарно идентитет или култура једне земље или једног народа/нације као таквих, нити је сасвим независан од њих, већ произилази из одређених, институционално процесуираних, политичких одлука, циљева и визија. Носиоци легитимне власти унутар постојећег институционалног система одређују, формулишу и спроводе политику међународних односа као и улогу и учешће културе (и компоненти културе) у њима, при чему се нема у виду општи него идентитетски и институционални појам културе: национална култура и систем културе, дакле.

Међународни односи спадају у домене све три димензије политике у савременом политичком систему: полити (politi), као „институционални аспект политике“, који „утиче на изградњу политичке воље и на простор за деловање других аспеката политике, који се заправо „увек остварују унутар овог оквира деловања“ и довољно је стабилан да не може произвољно и у сваком тренутку бити довођен у питање“; политика у ужем смислу речи (politics), која „изражава процедурални аспект политике“, као „политичка арена на којој се сусрећу и сукобљавају различити интереси“, односно „реални живот политике и реалне политичке игре“; најзад практична политика (policy), која обухвата „нормативни, односно садржински аспект политике“, више усмерене ка циљевима од јавног интереса него наглашавању и потенцијалној конфликтности интересног плурализма.

Међународне односе једна држава регулише унутар сопственог институционалног система и унутар одређеног међународног контекста, и они свакако нису независни од политике у ужем смислу речи, односно политике као „игре моћи“ и „сукоба интереса“ како на унутрашњем тако и на спољашњем плану, али они се у домену културе у најконкретнијем виду регулишу мерама практичне политике, односно културне политике као јавне политике у области културе и културном дипломатијом као „мултиперспективним процесом у међународној (спољној) културној политици који је подупрт различитим националним циљевима и друштвено-политичким контекстом“.

Јасно је да културна политика „не може бити независна од контекста државе у којој се спроводи“,[1] посебно са обзиром на то да културну политику по дефиницији, али и у пракси, спроводе управна тела која имају „законска, политичка и финансијска овлашћења да то чине“.[2] Културна политика, дакле, „није апстрактна идеја, намера, уопштено начело или обећање, нити је политички програм (идеологија) политичких партија које од народа на изборима добијају мандат да управљају јавним питањима, него читав низ осмишљених и повезаних мера и активности државних и парадржавних органа који имају политички, правни и финансијски ауторитет да доносе легитимне одлуке чија је сврха да одговоре на стварне потребе и проблеме и које воде ка остварењу јасно дефинисаног циља у области културе“.[3]

Културна политика на тај начин функционише у оквиру правног и институционалног оквира државе у којој се, али и у чије име се спроводи, док њена усмереност ка „остварењу јасно дефинисаног циља“, поред важности истраживања, подразумева њен систематски и плански карактер. Такав карактер културне политике у првом реду се заснива на планским документима јавне политике, од којих је најцеловитији онај на нивоу стратегије. Стратегија као документ јавне политике по дефиницији „утврђује стратешки правац деловања у конкретној области планирања и спровођења јавних политика“, па је стратегија културне политике „основни плански документ културне политике као јавне политике у области културе, односно документ планског и систематског регулисања јавног интереса у области културе и планског и систематског одлучивања о свим питањима повезаним са развојем културе у једном друштву“.[4]

---

[1] Франсоа Шобе и Лорен Мартен, *Међународни културни односи* (Београд: Clio, 2014), 22.

[2] Исто, 14.

[3] Видети: Antonio Gramsci, *Prison Notebooks* (New York City: Columbia University Press, 1992), 233–238.

[4] Видети: James Nye,„The Misleading Metaphor of Decline“, *The Atlantic Monthly* (March 1990);

Капацитети државе за регулисање међународних односа и сарадње проистичу из њеног регулаторног и институционалнг оквира, који поред осталог предвиђа и регулише сарадњу са међународним институцијама и потписивање великог броја међународних докумената, од којих неки имају обавезујући карактер за државе чланице. На ресорном нивоу, међународну сарадњу у Републици Србији координишу Министарство спољних послова и Министарство културе и информисања, у сарадњи са другим државним актерима, уз незанемарљиво али системски неуређено деловање цивилног сектора. Структуру културне дипломатије Србије Љиљана Рогач Мијатовић је одредила на следећи начин:

- актери културне дипломатије;
- билатерална културна сарадња;
- културни центри Србије у иностранству;
- лекторати за српски језик;
- мултилатерална културна сарадња;
- нормативни инструменти;
- сарадња са међународним организацијама и асоцијацијама.[5]

Са обзиром на нагласак овог рада на културној политици као јавној практичној политици у области културе, наспрам подразумеваног институционалног и регулаторног оквира и констатације о важности партиципације у међународним институцијама, овде ћемо пре свега указати на важност стратешких докумената културне политике, којој се регулишу конкретне мере за остварење конкретних и достижних циљева од општег интереса. Плански документ на нивоу стратегије, предвиђен Законом о култури,[6] а усвојен од стране Народне скупштине, не би имао само значај са становишта планског регулисања до сада недовољно плански развијаног ресора, што би значајно унаредило и укупни институционални систем Републике Србије, него би био и мотивишући фактор, онај који нуди усмерење и целовиту визију развоја културе наше земље, у складу са идејама и вредностима за које се са добрим разлозима може сматрати да су од јавног интереса. Капацитети културе (као институционалног система)

Andrew Korybko, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change* (Peoples' Friendship Moscow: University of Russia, 2015).

[5] Појам је први пут употребљен у Jack Snyder, "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options", *A Project Air Force Report Prepared for the United States Air Force* (Santa Monica: Rand Corporation, 1977), https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf.

[6] Радивој Степанов, *Увод у политику и политички систем*, (Нови Сад: Mediterran Publishing, 2008) 39–41.

наше земље за међународну сарадњу више него у складу са регулаторно-нормативним и институционалним механизмима и праксама могу бити сагледани у способности културе Србије да плански, системски и целовито сагледа своје домете и могућности, као и понуди визију сопственог развоја који би био усаглашен са потребама друштва у целини.

Како смо већ навели у једном од претходних радова, стратешки документ културне политике да би био делотворан и усаглашен са потребама друштва, требало би, поред осталог, да има следеће карактеристике:

– стратегија мора заступати и пројектовати јавни интерес, односно бити усмерена ка постизању друштвено прихватљивих циљева;

– неопходност широке друштвене сагласности око садржаја и кључних усмерења документа јавне политике, као и става да се она тиче целог друштва и свих институционалних и појединачних актера у културном животу, што подразумева да се у њој, поред планског приступа мерама и активностима Министарства културе и информисања и установа културе, важно место посвећује стварању подстицајног окружења за деловање свих актера у култури, укључујући цивилни и приватни сектор;

– нагласак на међуресорној и међусекторској сарадњи;

– стратегија, као документ јавне политике, треба да садржи и елемент антиципације, подстицаја, позива свим заинтересованим актерима на усмерено деловање у правцу остварења пуних потенцијала српске културе;

– стратегија треба да подстиче на друштвено генерисање културног стваралаштва, не ограничавајући се на улогу државних механизама у регулисању и нормативизацији културне производње и културних пракси;

– стратегија није само нормативни документ који друштву намеће неке готове обрасце деловања, него представља одговор на реалне потребе система културе и друштва у целини;

– јасно наведено стратешко опредељење ка култури као једној од кључних димензија друштвеног развоја, односно култури као једном од кључних националних приоритета;

– заснованост на истраживањима и анализама;

– опредељеност ка доступности културе свим грађанима;

– препознавање диверсификације и децентрализације као живе реалности културне производње и културне партиципације;

– усмереност према конкретним инструментима и мерама за решавање конкретних питања, а не према промовисању или оповргавању готових идеолошких образаца;

— свест о постојећим вредносним моделима друштва на чије потребе одговара, као и свест о вредностима за чију промоцију сматра да је од јавног интереса;

— свест о значају међународне сарадње и представљања српске културе и културног идентитета у међународном контексту;

— подједнака опредељеност за очување јединства културног простора Србије, за очување културне разноликости као посебног богатства наше земље, као и, с обзиром на то да Република Србија представља матичну државу српског народа насељеног у региону и различитим деловима света, за очување и заштиту културног наслеђа и промовисање културног стваралаштва свих носилаца српског културног идентитета, без обзира на то где живе.[7]

Заснивање културне политике у текућим околностима, поред овога, мора уважавати чињеницу о националним културама као и даље актуелној историјској реалности, односно националном контексту у ком се и даље развијају културе, између осталих и европских народа, што суштински, макар и невољно, није оспорено ни у транснационалној идеологији Европске уније, заснованој на принципу „јединства у разноликости".[8] Такође, мора полазити од већ поменуте чињенице да се културна политика формира од стране носилаца легитимне политичке власти и да не може бити независна од идеолошко-политичког контекста, као и националних и државних интереса – у нашем случају – Републике Србије.

Иако је и раније била уочавана илузивност заснивања и разумевања културне политике и јавних политика уопште као независних и аутономних у односу на идеолошке доминанте и носиоце политичке и друштвене моћи, криза глобалног поретка снага и самим тим доминантне глобалне не само идеолошке него и транс-идеолошке и цивилизацијске парадигме, чини све неодрживијим веровање у универзализовано и нормализовано схватање културне политике. Културне политика и јавни интерес ком је посвећена, као ни међународни документи и институције на чијем ауторитету се гради њен садашњи вид, никако не могу бити схваћени као неупитни, саморазумљиви и независни од актуелних облика доминације и контроле и комплекса идеја на којима они почивају.[9]

Документи културне политике нису правно обавезујући и не могу одређивати темељне националне и државне интересе, у чијем промовисању би култура,

---

[7] Љиљана Рогач Мијатовић, *Културна дипломатија и идентитет Србије* (Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности; Clio, 2014), 29.

[8] Вук Вукићевић и Владимир Коларић, „Стратегија развоја културе и културна демократија", *Култура полиса*, 35 (2018): 482.

[9] Оин Јанг и Лиза Квин, *Писање делотворних предлога за јавну практичну политику* (Београд: Београдска отворена школа, 2004), 5.

истина, морала да има важно место, али су важни као подстицај, надахнуће, којим би могла да се превазиђе пасивност и прихватање статуса кво када је у питању изградња, формулисање и представљање културног идентитета Републике Србије и српског народа. Борба за вредности и идеје је најважнија борба нашег времена и мора се све учинити да се подигне свест доносилаца одлука о њеној важности, као и потреби планског и систематског приступа. Вредност документа јавне политике у томе што би они морали да почивају на конкретним истраживањима и конкретним решењима, имајући у виду реално „стање на терену" и реалне потребе система културе, друштва, државе и народа, па њени предлози би у идеалном случају могли да иницирају „промену одоздо", односно да понуде сет могућих решења који нису само резултат спољашњих намета или намета уских самодовољних интересних групација, него и садрже меру креативности и визије која може да нам помогне да осмислимо своје културно-идентитетско искуство и на адекватан начин га представимо најпре себи, па онда и свима осталима. Капацитети српске културе у међународним односима нису само у слеђењу задатих формула међународне институционалне комуникације, који сами по себи не морају бити спорни и на које најчешће нисмо у могућности да утичемо, него у њеној способности да стваралачки и делатно приступи сопственој самоизградњи и на адекватан начин приступи исказивању „своје речи", свог особеног искуства, идентитета, разноликости и богатства, који ће с разлогом постати релевантан и обогаћујући учесник у међународном разногласју културе, идентитета и вредности, а зашто да не – јер неизбежно је – и интереса.

Културна политика какву заступамо, дакле, мора почивати на добром познавању међународног контекста, како у институционалном тако и у идејно-вредносном смислу, разумевању и стваралачком приступу сопственом културном наслеђу, подстицању живе и идеолошким нормама и партикулатним интересима (често проглашеним за опште) назауздаване културне производње и јасно формулисаном и операбилном визијом представљања културе наше земље, односно њеног лика који би био најподстицајнији за њен будући развој, и развој друштва и државе у целини. Ослобођена епигонства, неинвентивности и бојажљивости, културна политика и њени плански документи могли би да буду иницијација буђења наше националне културе, која би нам на уверљив начин и делатно образложила смисао нашег заједничког живота и историјског трајања, и која би друштво могла да ослободи кошмарног сна колективне идентитетске апатије, мањка солидарности и још недовољно освешћеног, а тиме болнијег недостатка правне сигурности и социјалне правде, а што је – на заваравајмо се – подједнако културно колико и друштвено-политичко питање, јер чему култура

друго служи него свести о томе томе да човек није животиња, а људска заједница – чопор.

Од некуд се мора почети, а зашто не од саме „базе", од самих културних стваралаца који би извршили један „стваралачки притисак" на политичке елите које би коначно морале да се врате сопственој одговорности за народ и државу којима управљају и које представљају, без очекивања да ће се ствари поправити саме за себе, да је за то неко други одговоран, а ми претплаћени на привилеговану, али тиме ништа мање илузорну позицију „културних делатника", ослобођених политичке одговорности, али увек спремних да партиципирају у подели плена у – иначе за њих тако недостојном – политичком агону.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Вукићевић, Вук и Коларић, Владимир. „Стратегија развоја културе и културна демократија". *Култура полиса*, 35 (2018): 477–487.

Gramsci, Antonio. *Prison Notebooks*. New York City: Columbia University Press, 1992.

Ђукић, Весна. *Држава и култура*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 2010.

Коларић, Владимир. „Српски културни простор и културна политика". Рад представљен на Српски културни простор: устројство, проблеми, вредности, Матица српска, Нови Сад, 17. и 18. мај 2019.

Korybko, Andrew. *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*. Peoples' Friendship Moscow: University of Russia, 2015.

Мајнхоф, Улрике Хана и Триандафилиду, Ана. *Транскултурна Европа*. Београд: Clio, 2008.

Nye, James. „The Misleading Metaphor of Decline". *The Atlantic Monthly* (March 1990).

Рогач Мијатовић, Љиљана. *Културна дипломатија и идентитет Србије*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности; Clio, 2014.

Snyder, Jack. "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options". *A Project Air Force Report Prepared for the United States Air Force.* Santa Monica: Rand Corporation, 1977. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf.

Степанов, Радивој. *Увод у политику и политички систем*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и Mediterran Publishing, 2008.

Танасковић, Дарко. „Изазови европског идентитета". *Изазови европских интеграција*, 12, (2010): 125–137.

Халперн, Катрин и Руано-Борбалан, Жан-Клод. *Идентитет(и)*. Београд: Clio, 2009.

Шобе, Франсоа и Мартен, Лорен. *Међународни културни односи*. Београд: Clio, 2014.

VLADIMIR KOLARIĆ
Center for Study in Cultural Development, Belgrade
Faculty for Communications, Belgrade
vladimirkolaric75@gmail.com

CAPACITIES OF THE REPUBLIC OF SERBIA'S CULTURE FOR INTERNATIONAL COOPERATION

SUMMARY | The paper analyzes the capacities of the institutional system of the Republic of Serbia for international cooperation in the field of culture, with particular emphasis on the importance of a systematic and planned approach to culture through strategic public policy documents. They highlight the peculiarities of cultural policy that would reconcile the concern for the preservation of national identity with dynamic and fruitful international cooperation and exchange.

KEYWORDS | international cooperation, cultural policy, cultural diplomacy, culture, identity

ВЛАДИМИР КОЛАРИЧ
Институт изучения культурного развития, Белград
Высокая школа для коммуникации Белград
vladimirkolaric75@gmail.com

КУЛЬТУРНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ РЕСПУБЛИКИ СЕРБИИ ДЛЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

СЖАТОСТЬ | В данном документе анализируются возможности институциональной системы Республики Сербии для международного сотрудничества в области культуры, с особой подчеркивая важность систематического и планового подхода к культуре через стратегические документы государственой политики. Они упоминаются как культурные особенности политики, которая примирила бы заботу о сохранении национальной идентичности и динамичное и плодотворное международное сотрудничество и обмен.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | международное сотрудничество, культурная политика, культурная дипломатия, культура, личность